

ЗАГАЛЬНІ ПІДСТАВИ ВІДВОДУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В. В. Петрик,
адвокат, здобувач
Закарпатського державного
університету

Для того щоб краще зрозуміти сутність підстав відводу в цивільному процесі, а також специфіку їх доказування, варто їх систематизувати, оскільки класифікація дасть змогу виявити загальні та особливі ознаки досліджуваного об'єкта. А це, своєю чергою, матиме важливе значення для вирішення теоретичних та практичних питань, пов'язаних з підставами для відводу у цивільному процесі.

Проблемам класифікації підстав відводу в теорії цивільного процесу приділено дуже мало уваги. У підручниках з цивільного процесу та коментарях цивільних процесуальних кодексів інколи міститься згадка про існування загальних та спеціальних підстав відводу. Критерії для подібної класифікації заклав чинний ЦПК України, що виокремлює підстави для відводу експерта та спеціаліста. Серед учених, які аналізували власне загальні підстави відводу в цивільному процесі, можна назвати Р. Є. Гукасяна, Я. П. Зейкана, Н. Л. Луців-Шумську, А. П. Рижаківа, Н. Л. Шумську та інших.

Метою цієї статті є визначення кола та характеристика загальних підстав відводу в цивільному процесі на базі положень чинного законодавства та матеріалів судової практики.

За колом суб'єктів, на яких поширюються підстави для відводу в цивільному процесі, їх можна поділити на дві групи: загальні та спеціальні підстави.

Загальні підстави відводу – це такі підстави, за якими можна спростувати неупередженість та об'єктивність будь-якого суб'єкта, якому можна заявити відвід у цивільній справі.

До загальних підстав відводу судді, секретаря судових засідань, експерта, спеціаліста та перекладача в цивільному процесі можна віднести такі.

1. *Під час попереднього вирішення цивільної справи особа брала участь у процесі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, секретар судового засідання* (п. 1 ч. 1 ст. 20, ч. 1 ст. 22 ЦПК України). Фактично тут мова йде про недопущення суміщення двох процесуальних фігур в одній особі, оскільки попередня участь у справі у певному процесуальному статусі (наприклад, як представника) може надалі негативно вплинути на виконувани обов'язки по справі (наприклад, як судді). Інтереси особи можуть змінюватися з плином часу залежно від її стосунку до цивільної справи. Щоб забезпечити максимальну об'єктивність у вирішенні цивільної справи, законодавець зобов'язує осіб, яким можна заявити відвід, вчинити самовідвід при їх попередній участі у справі, або надає особам, що беруть участь у справі, можливість реалізувати право на відвід із цієї підстави.

Попередній розгляд цивільної справи – це вся процесуальна діяльність по справі, яка була вчинена та завершена до того моменту, як було заявлено відвід. Ось чому попередня участь у справі – це участь в цивільному судочинстві, що мало місце до того моменту, як виникло питання про нову (теперішню) участь особи як судді, секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста та перекладача [1].

Не слід плутати попередній розгляд цивільної справи з попереднім судовим засіданням, яке може проводитися на етапі підготовки цивільної справи до судового розгляду. Попереднє судове засідання не свідчить про завершення процесуальних дій у цивільній справі, а тому його завершення та перехід справи у судове засідання не означає припинення процесуальної діяльності в ній.

Не можна також вважати наявними підстави для відводу за п. 1 ч. 1 ст. 20 ЦПК України, якщо особа брала участь у вирішенні не цивільної, а іншої судової справи за участі сторін, наприклад, кримінальної чи

Автор розкриває юридичну природу загальних підстав відводу в цивільному процесі та, визначивши їх коло, характеризує на матеріалах судової практики. За результатами аналізу загальних підстав відводу в цивільному процесі пропонується вдосконалити чинне цивільне процесуальне законодавство.

Ключові слова: відвід, цивільний процес, загальні підстави

справи про адміністративне правопорушення, які також розглядаються загальними судами. На практиці бувають суперечливі випадки, коли з посиланням на цей факт деякі судді заявляють самовідвід [2] або задовольняють заяви про відвід [3], а інші відмовляють у задоволенні клопотань про відвід [4]. Тут радше необхідно виходити із результатів раніше розглянутих судових справ та заявляти відвід за п. 4 ч. 1 ст. 20 ЦПК України: «... наявність інших обставин, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості».

Слід вказати на один виняток при застосуванні цієї підстави, за якого не виникає попередня участь у цивільній справі, що дає підстави для відводу секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста та перекладача. Згідно з ч. 3 ст. 22 ЦПК України участь секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача у судовому засіданні при попередньому розгляді певної справи відповідно як секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача, не є підставою для їх відводу. Наприклад, якщо секретар судового засідання при попередньому слуханні справи також брав участь як секретар судового засідання, це вже не буде підставою для відводу, адже ця особа у цивільній справі виконує одну процесуальну роль, яка від попереднього розгляду справи не змінилася. Це застереження законодавець передбачив з метою процесуальної економії часу та оперативного вирішення самої справи.

Вважаємо, що перелік загальних підстав відводу у цивільному процесі за п. 1 ч. 3 ст. 22 ЦПК України варто доповнити застереженням: «якщо особа брала участь під час попереднього вирішення справи як прокурор». Адже не виключаються випадки, коли колишній прокурор, який заявив позов в інтересах певної особи, у майбутньому при перегляді справи чи повторному її слуханні може у ній виступати як суддя, секретар судового засідання, експерт, спеціаліст або перекладач. Оскільки прокурор належить до числа осіб, які беруть участь у справі, він має юридичний інтерес в її вирішенні, який зобов'язує його вчиняти всі необхідні дії для прийняття рішення на користь позивача, в інтересах якого він подав позов.

Як правильно вказує Я. П. Зейкан, прокурор у цивільній справі займає певну позицію, діючи в інтересах сторони справи, і тому йому нелегко буде з етичних міркувань займати неупереджену та об'єктивну позицію в іншому процесуальному статусі. Безумовно, що у сторін та учасників процесу з цього приводу можуть виникнути певні заперечення [5, 81].

Уявляється, що колишнього прокурора, що виступає наразі суддею, секретарем судового засідання, експертом, спеціалістом або перекладачем, можна усунути, посилаючись на п. 4 ч. 1 ст. 20 та ч. 1 ст. 22 ЦПК України – «якщо є інші обставини, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості». Але характерним є те, що вказана підстава віддається на розсуд суду, бо вона є відносно визначеною, тоді як коло підстав для від-

воду, вказаних у п. 1 ч. 1 ст. 20, є абсолютно визначеними. Тобто при їх встановленні, незалежно від того, об'єктивно чи ні поведе себе ця особа у процесі, її потрібно відвести. Крім того, за цією підставою на учасників справи також покладається обов'язок самовідводу, що створює додаткові гарантії прав осіб, які беруть участь у справі.

Виходячи з наведеного вище, п. 1 ч. 1 ст. 20 ЦПК України слід доповнити словом «прокурор», а сам пункт після редагування повинен виглядати так: «під час попереднього вирішення цієї справи він брав участь у процесі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, секретар судового засідання, прокурор».

2. *Особа прямо чи побічно заінтересована у результатах розгляду справи* (п. 2 ч. 1 ст. 20, ч. 1 ст. 22 ЦПК України).

У радянські часи під заінтересованістю, що є підставою для відводу, розуміли наявність у особи юридичного інтересу до справи, тобто рішення суду у справі могло б вплинути на її права та обов'язки. Приміром, якщо суддя повинен був би зайняти у справі статус третьої особи без самостійних вимог [6, 62].

Проте наразі заінтересованість, що є підставою для відводу, може мати як юридичний, так і побутовий характер. Юридична заінтересованість має місце, якщо від результату вирішення спору у нього виникнуть, зміняться або припиняться певні права або обов'язки. Побутова або фактична заінтересованість полягає в тому, що рішення суду може мати вплив на особисті стосунки особи з іншими людьми. Наприклад, суддя може заявити самовідвід з цієї підстави, якщо він або його близькі родичі тією чи іншою мірою залежні від однієї зі сторін [7].

Під побічною зацікавленістю слід розуміти випадки, коли рішення суду не вплине на права та обов'язки особи, яка підлягає відводу, ні тепер, ні у майбутньому, але рішення суду може створити умови для вчинення суддею правових дій. Наприклад, права особи на річ є спірними, але вона звернулася з вимогою до суду, заручившись підтримкою судді, пообіцявши останньому її продаж за доступною ціною. Практично побічна зацікавленість і є фактичною зацікавленістю, оскільки вона не пов'язана із впливом рішення суду на права та обов'язки судді та інших учасників процесу стосовно особи, яка бере участь у розгляді справи.

Таким чином, пряма заінтересованість пов'язана із впливом рішення суду на права та обов'язки особи, якій можна заявити відвід стосовно якої-небудь особи, яка бере участь у розгляді справи. Тим часом як побічна заінтересованість охоплює своїм змістом будь-яку фактичну зацікавленість у результатах слухання цивільної справи (наприклад, зацікавленість родича судді).

Деякі автори вважають, що підставу «пряма чи побічна заінтересованість» можна виключити як окрему підставу, оскільки вона потенційно супроводжує будь-яку іншу підставу (є складовою

будь-якої іншої підстави), наприклад, наявність родинних зв'язків, участь у попередньому розгляді цієї справи тощо [8, 153–154]. Але з вказаним важко погодитися, оскільки якщо, наприклад, суддя раніше брав участь у цивільній справі як свідок, то відомо, що свідок належить до числа осіб, які не повинні проявляти жодної юридичної зацікавленості у вирішенні цивільної справи. Проте сприйняття ним обставин справи через свідчення свідка може позначитися на його оцінці останніх як судді. Ось чому законодавство і усуває такого суддю від участі у справі, але це не пов'язано з наявністю у нього певної зацікавленості у її вирішенні.

3. *Особа є членом сім'ї або близьким родичем* (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач, усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб).

За цієї підстави суддя, секретар судового засідання, експерт, спеціаліст та перекладач підлягають відводу також у тому разі, коли члени сім'ї або родичі вступили у справу після початку її розгляду.

Якщо говорити про членів сім'ї, то слід виходити з того, що це поняття має різне змістове навантаження за чинним законодавством України. Зокрема, відповідно до норм СК України сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, до структури якої входять подружжя та їхні діти, навіть якщо вони спільно не проживають (ч. 2 ст. 3 СК). За нормами ЖК України до членів сім'ї наймача належать дружина наймача, їхні діти і батьки. Членами сім'ї наймача може бути визнано й інших осіб, якщо вони постійно проживають разом з наймачем і ведуть з ним спільне господарство (ст. 64 ЖК). Згідно з ПК України членами сім'ї фізичної особи першого ступеня споріднення вважаються її батьки, чоловік або дружина, діти, у тому числі усиновлені. Інші члени сім'ї фізичної особи вважаються такими, що мають другий ступінь споріднення (ст. 14 п. 14.1.263).

Незалежно від того, чи йдеться про сім'ю у розумінні СК України, чи у розуміння ЖК або ПК України, всі вони мають значення для вирішення питання про наявність чи відсутність підстав для відводу. Ось чому не можна погодитися з позицією О. В. Колісник, яка вважає, що членами сім'ї є також брати і сестри, незалежно від ступеня споріднення [7, 155]. Вказані особи є близькими родичами, але вони можуть бути членами сім'ї у розумінні житлового законодавства. Правда, тут варто згадати рішення Конституційного Суду України, яке визначило, що стосовно поняття «член сім'ї» Конституційний Суд України виходить з об'єктивної відмінності його змісту залежно від галузі законодавства. Використаний законодавцем підхід до визначення членів сім'ї стосовно інших правовідносин можна застосувати за

аналогією (п. 6) рішення [8]. Але оскільки норми ЦПК України дають вичерпний перелік членів сім'ї, то можливість використання аналогії у даному разі відсутня. Ті особи, які не включені до поняття членів сім'ї, можуть бути відведені як близькі родичі, перелік яких також є вичерпним у ЦПК України або на підставі п. 2 чи 4 ч. 1 ст. 20 ЦПК України.

Для мотивування заяви про відвід із зазначених підстав заявник повинен володіти достовірною інформацією про особисте життя судді, секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста та перекладача, що практично неможливо, тому й підстава ця застосовується в реальній судовій практиці нечасто. Дослідники зауважують також, що отримати інформацію про особисті відносини судді з учасниками процесу дуже важко. А у разі звернення з адвокатським запитом, наприклад, до судді щодо того, чи не є він родичем учасника процесу, це викликає обурення «нахабною» поведінкою адвоката [5]. Автор цієї статті неодноразово на практиці втрапляв у ситуацію, коли жінка, будучи одруженою із суддею, залишила своє дошлюбне прізвище та брала участь як адвокат-представник у справах, у тому числі й цивільних, що розглядалися під головуванням її чоловіка. В судовій практиці такі випадки непоодинокі [9]. Поза тим, часто заявляти відвід у таких ситуаціях небезпечно, оскільки погіршення стосунків із суддею може у майбутньому негативно позначитися на його рішеннях по інших судових справах.

4. *Є інші обставини, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості.* Ця підстава відводу чітко визначає, що перелік підстав для відводу не є вичерпним і ними можуть бути будь-які інші обставини справи, що позначаються на об'єктивності та неупередженості судді, секретаря судових засідань, експерта, спеціаліста та перекладача. Зокрема, вказаними обставинами можуть бути незаконні дії судді під час розгляду справи, ігнорування законних вимог сторони, створення перешкод для реалізації процесуальних прав, нерівне ставлення до сторін, нетактовна поведінка судді тощо. Під упередженістю суду слід розуміти його схильність приймати позицію певних учасників процесу [7, 142].

Доволі часто учасники процесу заявляють відвід, наприклад, судді, у зв'язку з різноманітними, на їх думку, процесуальними порушеннями. Зокрема, суддя затулює розгляд справи, не задовольняє подані клопотання, залучає нових учасників процесу, які, з погляду заявника, не потрібні для вирішення справи. Як правило, судді із вказаних обставин відмовляються задовольняти клопотання, оскільки справа ще не вирішена, а тому посилатися на процесуальне порушення, яке зумовило її неправильне вирішення, не можна. Але з іншого боку, не слід забувати, що неналежне вирішення поточних процесуальних питань загалом може негативно позначитися на вирішенні справи, оскільки виконання окремих

завдань виступає процесуальним засобом досягнення завдання та мети цивільного судочинства. Не слід також забувати, що дії всіх учасників процесу під час слухання цивільної справи санкціонуються виключно судом та вчиняються під його контролем [10, 51]. Ось чому О. В. Науменков правильно зазначає: якщо суддя, не тільки умисно, але і необережно вчиняючи судову помилку, допускає різноманітні процесуальні правопорушення у справі, то він підлягає відводу [11, 124]. Відвід у такому разі задовольняє приватні та публічні інтереси. Приватні інтереси мають сторони справи, які зацікавлені в усуненні судді, що може у майбутньому вчинити неправомірні дії, а публічні інтереси виражають заінтересованість держави, яка не зацікавлена у накопиченні судових помилок з боку конкретного судді [11, 124–125].

Деякі дослідники вважають, що вказівка на обставини, які викликають сумнів у об'єктивності та неупередженості судді та інших учасників цивільного процесу, може бути підставою для відводу лише з ініціативи осіб, які беруть участь у справі. Самовідвід з цієї підстави суддя заявити не може, адже у нього не може бути сумнівів у власній об'єктивності чи неупередженості. Проте із цим припущенням погодитися не можна. Якщо суддя заявить самовідвід, посилаючись на наявність інших обставин, які будуть викликати сумнів у його об'єктивності та неупередженості, то суд повинен такий самовідвід задовольнити. Адже краще за нього про наявність чи відсутність таких обставин ніхто знати не може. Визнавши самостійно їх наявність, суддя таким чином позбавить учасників процесу від необхідності їх доводити за допомогою доказів. Зрозуміло, що на практиці такі випадки трапляються дуже рідко, адже судді необхідно публічно визнати себе таким, що не може належним чином розглянути цивільну справу, але вони все-таки мають місце. Зокрема, в одній із цивільних справ суддя, з посиланням на п. 4 ч. 1 ст. 20 ЦПК України, заявив самовідвід, пояснюючи, що позов виник з правовідносин, які були досліджені під час судового розгляду по кримінальній справі з обвинувачення ОСОБИ_1 у вчиненні нею злочинів, передбачених ч. 1 ст. 222, ч. 1 ст. 366, ч. 2 ст. 366 КК України, де цей суддя був головуючим та заявляв самовідвід, який був задоволений апеляційним судом Вінницької області, а справу передано до Липовецького районного суду Вінницької області. 18 лютого 2009 р. відповідно до вимог ст. 23 ЦПК України згаданий суддя заявив самовідвід, мотивуючи тим, що з 2004 до 2005 р. проживав на квартирі ОСОБИ_2, яка є матір'ю ОСОБИ_1. Між ними виникли неприязні відносини, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості судді [12].

Характерним для всіх загальних підстав відводу є те, що здебільшого вони за своєю природою є матеріально-правовими, проте серед них можна виділити одну, що є процесуальною за

своєю природою, – участь у попередньому вирішенні даної справи як свідка, перекладача, експерта, спеціаліста, представника та секретаря судових засідань.

Значення загальних підстав для відводу полягає у тому, що вони охоплюють випадки, які найчастіше повторюються на практиці. Ось чому вказаним випадкам можна дати нормативне закріплення і у переважній більшості, сформувавши їх у гіпотезі правової норми як абсолютно визначені. Крім того, за рахунок загальних підстав для відводу у цивільному процесі можна сформувавши єдину практику їх застосування стосовно всього кола суб'єктів, яким можна заявити відвід, незалежно від їхньої процесуальної ролі у справі. Тому, незважаючи на те, що перелік загальних підстав відводу в цивільному процесі є не виключним, відкритим, на нашу думку, нині його варто доповнити новою підставою, яка відсутня у поточному законодавстві: *якщо особою робилися публічні заяви по розглядуваній цивільній справі до набрання рішенням суду законної сили.*

Звичайно, вказана вище підстава може бути цілком охоплена п. 4 ч. 1 ст. 20 ЦПК України – «якщо інші обставини, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості». Проте не слід забувати, що всі підстави відводу в цивільному процесі формувалися та розвивалися шляхом узагальнення судової практики. Як ми вже зазначили щодо підстав відводу, найчастіші випадки на практиці законодавець оформив та нормативно закріпив у правових актах, але виділення окремої підстави для відводу дасть можливість розвинути цей інститут у чинному законодавстві та судовій практиці, що тільки її збагатить.

Судді та інші учасники процесу, яким можна заявити відвід, живуть у суспільстві та контактують із ним, часом висловлюються з приводу своєї професії. В умовах розвитку інформаційного суспільства створюється дедалі більше різноманітних дискусійних інформаційних програм, які мають предметом обговорення правові питання. Суддя, експерт, секретар судового засідання та ін., беручи участь у правових дискусіях, відповідаючи на запитання журналістів (часто провокативні), читаючи лекції, повинні утриматися від висловлювань по суті будь-якого спору, доки він не буде вирішений судом. Пропонуючи своє бачення розвитку справи та результатів її вирішення, особа, якій можна заявити відвід, уже, таким чином, стає упередженою у справі. Якщо це робить суддя, то він порушує численні норми процесуального характеру, які чітко визначають місце оцінки доказів (нарадча кімната), форму висловлювання владної позиції у справі (ухвала та рішення суду), спосіб її доведення до відома суду (публічне зачитання тексту процесуального документа) тощо. Секретар судового засідання, як і суддя, повинен утримуватися від висловлювань щодо результатів розгляду справи, адже як працівник суду він разом із суддею уособлює цю установу та формує своїми вчинками авторитет

судової влади. Експерту також забороняється спілкуватися з особами, які прямо чи побічно зацікавлені у результатах експертизи, та повідомляти їм такі результати. Тотожні заборони можна за аналогією встановити для спеціаліста. Перекладач, здійснюючи переклад, також має утриматися від публічних висловлювань щодо сторін справи, характеристики поданих ними доказів тощо.

Випадків із судової практики, коли особи, яким можна заявити відвід, робили публічні заяви, що надалі розцінювалися Європейським судом з прав людини як факти упередженості до сторони, чимало. Зокрема, рішенням у справі Бушемі проти Італії було зазначено, що представники судової влади мають виявляти щонайбільшу стриманість при виконанні службових обов'язків для того, щоб гарантувати репутацію безстороннього судочинства. Почуття стриманості має підказати їм не робити заяв у пресі навіть у відповідь на провокації. Цього вимагають вищі інтереси юстиції і престиж суддівської професії. Той факт, що голова суду публічно вживав такі вислови, які натякали на негативну оцінку самого заявника, ще до того, як суд під його головуванням мав винести рішення у справі, дійсно, не видається сумісним з вимогами про безсторонність суду,

закріпленими в п. 1 ст. 6 Конвенції [14, 176].

Отже, визначення такої загальної підстави для відводу у цивільному процесі, як публічний виступ по розглядуваній справі, додатково гарантуватиме забезпечення інтересів сторін та інших осіб, які беруть участь у розгляді справи, та збагатить арсенал процесуальних засобів, покликаних забезпечити досягнення одного із завдань цивільного судочинства – неупереджений розгляд і вирішення цивільних справ.

Виходячи з наведеного вище, ч. 1 ст. 20 ЦПК України слід доповнити новим пунктом такого змісту: «Якщо суддя робив публічні заяви по розглядуваній справі до її вирішення». Незважаючи на те, що у тексті правки є вказівка на суддю, загального характеру вказаної підстави це не змінить, оскільки вона може бути застосована до інших учасників процесу на підставі ч. 1 ст. 22 ЦПК України.

Висновки. Загальні підстави відводу в цивільному процесі мають надзвичайно важливе значення не тільки для теорії цивільного судочинства, але й для процесу правозастосування, практика по них має переглядатися задля вироблення єдиних підходів до розуміння упередженого та необ'єктивного ставлення до розгляду і вирішення цивільної справи.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Рыжаков А. П. Фактические основания отвода судьи в гражданском процессе. Комментарий к ст. 16 ГПК РФ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://prigorodny.svd.sudrf.ru/modules.php?name=press_dep&op=4&did=16
2. Ухвала Оратівського районного суду Вінницької області від 18 лютого 2009 р. [Електронний документ]. – Режим доступа : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6201242>
3. Ухвала Покровського районного суду Дніпропетровської області від 14 травня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15383881>
4. Ухвала Чемеровецького районного суду Хмельницької області від 21 грудня 2011 р. [Електронний документ]. – Режим доступа : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20696483>
5. Зейкан Я. П. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Я. П. Зейкан, Н. Л. Луців-Шумська, Н. Л. Шумська. – К. : КНТ, 2011. – 672 с.
6. Лукасян Р. Е. Избранные труды по гражданскому процессу / Р. Е. Лукасян. – М. : Проспект, 2009. – 480 с.
7. Колісник О. В. Суд як суб'єкт цивільних процесуальних відносин : дис. ... канд. юрид. наук / О. В. Колісник. – Х., 2008. – 224 с.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї» від 3 червня 1999 р. [Електронний документ]. – Режим доступа : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-99>
9. Ухвала Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 5 лютого 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4614669>
10. Жилин Г. А. Целевые установки гражданского судопроизводства и проблема судебной ошибки // Государство и право. – 2000. – № 3. – С. 51-58.
11. Науменков А. В. Отвод судей в арбитражном процессе : дисс. ... канд. юрид. наук / А. В. Науменков. – М., 2002. – 172 с.
12. Ухвала Оратівського районного суду Вінницької області від 18 лютого 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6201242>
13. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства : монографія / В. В. Комаров, В. І. Тertiшніков, В. В. Баранкова та ін. ; за заг. ред. В. В. Комарова. – Х. : Харків юридичний, 2008. – 928 с.

Петрик В. В. Общие основания отвода в гражданском процессе

Автор раскрывает юридическую природу общих оснований отвода в гражданском процессе и, определив их круг, характеризует на материалах судебной практики. По результатам анализа общих оснований отвода в гражданском процессе предлагается усовершенствовать действующее гражданское процессуальное законодательство.

Ключевые слова: отвод, гражданский процесс, общие основания

Petryk Vitaliy. General grounds for the challenge in a civil lawsuit

The author reveals the juridical nature of general grounds for the challenge in a civil lawsuit and, having determined their range, characterizes them on the materials of court practice. By the results of the analysis of general grounds for the challenge in a civil lawsuit it is proposed to perfect the current civil procedural legislation.

Key words: challenge, civil process, general grounds